

## ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

БАГАТЕРЕНКО Антон Олександрович, БАКАЛ Катерина Володимирівна,  
ВИНОКУРОВА Анастасія Ігорівна, ГАЛІМУК Богдана Олександрівна, ГЕЙДАРОВА  
Карина Таїрівна,  
КОВАЛЬ Дар'я Володимирівна, ЛІТВИНОВА Карина Сергіївна, МАЄВСЬКА Оксана  
Миколаївна, МІЛОВАНОВА Ольга Андріївна, ШИРІНА Анастасія Петрівна  
магістранти спеціальності «Міжнародна інформація»,  
Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного університету

ГОНЧАРЕНКО Олександр Миколайович  
керівник авторського колективу, доктор історичних наук, професор,  
Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного університету

*В статті досліджуються тенденції та перспективи розвитку відносин України та ЄС з використанням сучасних методів експертних оцінок та сценарного аналізу. Окреслюються геополітичні пріоритети інтеграційної стратегії України, визначаються законодавчі аспекти відносин України та ЄС, аналізуються основні напрями співробітництва України з ЄС.*

**Ключові слова:** євроінтеграція, інтеграція України, сценарії розвитку відносин Україна-ЄС.

**Вступ.** Базові національні інтереси та геополітичні пріоритети є основою для формування стратегічних завдань і цілей зовнішньополітичного курсу України. На сьогодні базовим національним інтересом та основним геополітичним пріоритетом зовнішньої політики України є її розвиток як незалежної держави разом із збереженням національних цінностей, соціально-культурної ідентичності, забезпеченням економічної безпеки та політичного суверенітету. Реалізація цього базового національного інтересу є важливою передумовою гарантування безпеки, добробуту, соціального і культурного прогресу для всіх громадян України.

Укріплення державного суверенітету України у площині зовнішньої політики означає повноцінне представлення нашої держави в межах світового цивілізаційного простору як активного суб'єкту геополітики. Це є можливим за умови розвитку динамічного діалогу України з іншими країнами, що базуватиметься на дотриманні норм та принципів міжнародного права, взаємовигідній співпраці, безпеці та розумінні нашої державою сутності її національних інтересів.

Актуальним є питання становлення дружніх, партнерських відносин між ЄС та Україною. Європейський Союз виступає активним актором в сучасному геополітичному просторі. Об'єднання Європи - це одне з найбільш значних геополітичних подій ХХ століття. У результаті масштабної і глибокої інтеграції Європейський Союз став потужним геополітичним центром. Геополітичне майбутнє європейського проекту та його роль у світовій політиці першочергово залежить від ефективності співпраці з країнами та регіонами, що є безпосередніми сусідами Євросоюзу. Таким чином, співпраця між Україною та ЄС має велике значення для обох сторін.

Основним завданням України є повернення до європейського цивілізаційного простору, від якого вона відійшла через історичні події XVII ст. (Переяславська рада та укладення Березневих статей). Специфічне геополітичне положення та історія тривалого співробітництва з європейськими країнами зумовлюють зацікавленість України в активній участі в інтеграційних процесах на європейському континенті. До стратегічних інтересів України в Європі належать необхідність технологічної модернізації вітчизняного виробництва, можливість оволодіння наукомісткими технологіями, заміна інерційного індустріального розвитку на інноваційний. Для України рух у напрямі європейської інтеграції – це питання ефективності її включення в існуючу систему розподілу функцій і ролей у сучасній світовій економічній і політичній системі. Активізація євроінтеграційних процесів означає також більш інтенсивне включення України в міжнародну співпрацю щодо врегулювання конфліктів і протидії новітнім загрозам міжнародній безпеці.

Водночас, геополітичні реалії вказують на те, що Україні не слід зосереджуватися лише на європейському векторі. Визначені стратегічні цілі та завдання України не применшують важливості інших пріоритетних напрямів: підтримки дружніх, партнерських відносин з Росією та країнами СНД, поглиблення стратегічного партнерства із США, розвитку економічних відносин з

країнами АТР. Вельми важливим і перспективним напрямом української зовнішньої політики є її участь в Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС). Відповідає національним інтересам України й активізація її співпраці в рамках ГУАМ, який об'єднує чотири держави – Грузію, Україну, Азербайджан та Молдову. Проте, серед усіх напрямів інтеграційної стратегії України основним напрямом на сьогодні виступає євроінтеграція, яка офіційно проголошена ключовим пріоритетом зовнішньої політики України.

Геополітичне положення і історична спадщина об'єктивно зумовлюють багатовекторність зовнішньополітичного курсу України. У той же час, під багатовекторністю не потрібно розуміти повну безпринципність, що полягатиме у намаганні йти одночасно у протилежних, несумісних напрямках. Подібні спроби дуже часто траплялись в історії і, як правило, не мали позитивних наслідків. Одночасна орієнтація на полярні центри сили, балансування на протиріччях потенційно небезпечні і завжди були ефективною тимчасовою тактикою, проте поганою стратегією. До того ж, щоб бути успішною, така тактика вимагає надзвичайно високої політичної культури.

На сьогодні основними напрямками співробітництва між Україною та ЄС є енергетика, торгівля та інвестиції, юстиція та внутрішні справи, наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу, охорона навколишнього середовища, транспортна сфера, транскордонне співробітництво, співпраця у сфері науки, технологій та космосу.

Чинною правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво (УПС) від 14 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.), яка започаткувала співпрацю з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань. УПС є важливим інструментом для залучення України до правових рамок єдиного європейського ринку та системи СОТ. Вона також несе ряд еволюційних положень, включаючи перспективу створення зони вільної торгівлі. З метою надання двостороннім відносинам нового імпульсу і для врахування нових умов співробітництва, зокрема в контексті розширення ЄС 2004 року, сторони розробили та 21 лютого 2005 року під час засідання Ради з питань співробітництва схвалили План дій Україна-ЄС – двосторонній політичний документ, який дав змогу суттєво розширити двостороннє співробітництво України до ЄС без внесення змін до чинної договірно-правової бази [1]. За своїм змістом План дій містив перелік конкретизованих зобов'язань України у сфері зміцнення демократичних інституцій, боротьби з корупцією, структурних економічних реформ та заходів по розвитку співпраці з ЄС в секторальних сферах.

Виконання політичних пріоритетів Плану дій Україна-ЄС дозволило розпочати у березні 2007 р. переговори щодо укладення нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво [1]. Після завершення вступу України до Світової організації торгівлі 18 лютого 2008 року були започатковані переговори в частині створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що відкриває шлях до лібералізації руху товарів, капіталів та послуг та широку гармонізацію нетарифних інструментів економічного регулювання. 22 грудня 2011 р. було підписано верифікаційний документ про завершення переговорів. Реалізація положень щодо ЗВТ, які є інтегрованою складовою Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, створила необхідні умови для поступової інтеграції ринку України у Спільний ринок ЄС. На рівні глав переговорних делегацій 30 березня 2012 р. відбулося парафування Угоди про асоціацію. Протягом 2007-2012 рр. відбулися 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію та 18 раундів переговорів щодо створення зони вільної торгівлі [1].

Президент України В. Янукович ввів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 березня 2013 року «Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України». У рішенні РНБО наголошується, що невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України ухвалюються з метою забезпечення подальшого розвитку стратегічного партнерства України з Європейським Союзом, його державами-членами на засадах політичної асоціації та економічної інтеграції, завершення у 2013 році процесу укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та її наступної імплементації, а також реалізації домовленостей, досягнутих у ході 16-го саміту «Україна - Європейський Союз» [2]. Прийняття Верховною Радою чергового пакета законів наближає Україну та ЄС до підписання Угоди про асоціацію.

Позитивні зрушення у сфері законодавства щодо співпраці України та ЄС:

а) підписання закону України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про внесення змін до Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз», прийняття посиленої Угоди про лібералізацію візового режиму [3];

б) розробка законопроекту про вдосконалення антикорупційної політики;

в) створення закону щодо удосконалення системи захисту персональних даних;

г) ухвалення змін до Кримінального кодексу України, що стосуються приєднання нашої країни до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності [4].

Задачі, що потребують вирішення, є наступними:

а) внесення змін в закон про здійснення державних закупівель (Голова Представництва ЄС в Україні Я. Томбінський зазначив, що з закону повинні бути вилучені положення про виключення певних галузей зі стандартною конкуренцією) [5];

б) акцентування уваги на забезпечення якості судового та виборчого законодавства (у червні Венеціанська комісія, дорадчий орган Ради Європи з питань конституційного права, повинна оприлюднити свої висновки щодо змін до виборчого законодавства України. На експертизі у Венеціанській комісії наразі два документи: перший вносить зміни до законодавства на підставі висновків ОБСЄ, які були зроблені за результатами парламентських виборів в Україні 2012 року. Другий документ у разі надання йому позитивного висновку Венеціанською комісією і ухвалення Верховною Радою дозволить провести повторні вибори в тих одномандатних округах, де вони були визнані такими, що не відбулися) [6]. 13-14 червня 2013 року Венеціанська комісія також надала висновок з приводу законопроекту про зміни до Конституції України в частині правосуддя, які були напрацьовані в Адміністрації Президента і передані до Венеціанської комісії у квітні цього року Конституційною Асамблеєю. У цій сфері, згідно з висновками комісії, залишилося кілька проблемних моментів. Серед них, наприклад, положення про звільнення суддів на підставі порушення присяги, яке має доволі нечітке формулювання, що робить його вразливим і легким для маніпуляції [7].

В енергетичній сфері базові положення про співробітництво між Україною і ЄС містяться у Плані дій Україна-ЄС від 21 лютого 2005 р., у двосторонньому Меморандумі про розуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі від 1 грудня 2005 р., а також у двох спільних звітах про виконання зазначеного меморандуму (за 2006 і 2007 рр.). Окрім того, енергетична сфера виступає предметом регулювання внутрішніх засадничих документів, а саме Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. і Зеленої книги ЄС „Європейська стратегія стабільної, конкурентоздатної та безпечної енергетики” і низки інших. Україна, як і більшість держав-членів ЄС відносяться до групи країн – чистих імпортерів первинних енергоресурсів, а отже вони мають спільні інтереси в енергетичній сфері. Україна й ЄС зацікавлені в існуванні вільного, конкурентного та прозорого ринку енергоресурсів. У зв'язку із цим, вони підписали і ратифікували Договір до Енергетичної Хартії і є членами Конференції з Енергетичної Хартії як основного міжнародно-правового механізму, що юридично закріплює відкриті ринкові принципи в енергетичній сфері. Однак, ефективність цього правового механізму залишається низькою через небажання основних європейських країн-експортерів енергоресурсів (Росія, Норвегія) ратифікувати Договір до Енергетичної Хартії [8].

Ситуація у сфері торгівлі та інвестицій є наступною: у I півріччі 2012 р. експорт товарів до країн ЄС склав 8135,5 млн. дол. США і зменшився по відношенню до відповідного періоду минулого року на 13,7%, імпорту – відповідно 12456,5 млн. дол. США і збільшився на 10,2%. Негативне сальдо становило 4321 млн. дол. США (мінус 1876,8 млн. дол. США у I півріччі 2011 р.) [9]. Обсяг прямих інвестицій з країн ЄС в економіку України на 01.07.2012 становив 41,3 млрд. дол. США, що складає 78,8% загального обсягу інвестицій в Україну (на 01.01.2012 – 40,1 млрд. дол. США, 80%). Обсяг прямих інвестицій з України в економіку країн ЄС на 01.07.2012 складав 6015,9 млн. дол. США, або 94% загального обсягу інвестицій з України (на 01.01.2012 – 6518,3 млн. дол. США, 94,5%). У першому кварталі 2012 року обсяг зовнішньої торгівлі між Україною та країнами ЄС дорівнював 8 653,9 млн. євро із позитивним для України сальдо 1 895,7 млн. євро. Для порівняння: на Митний Союз Росії, Білорусі та Казахстану припадає більша частка зовнішньоекономічного обороту України – приблизно 40%. У грошовому вираженні за 2012 р., за попередніми даними, вона склала 65-70 млн. доларів США [9].

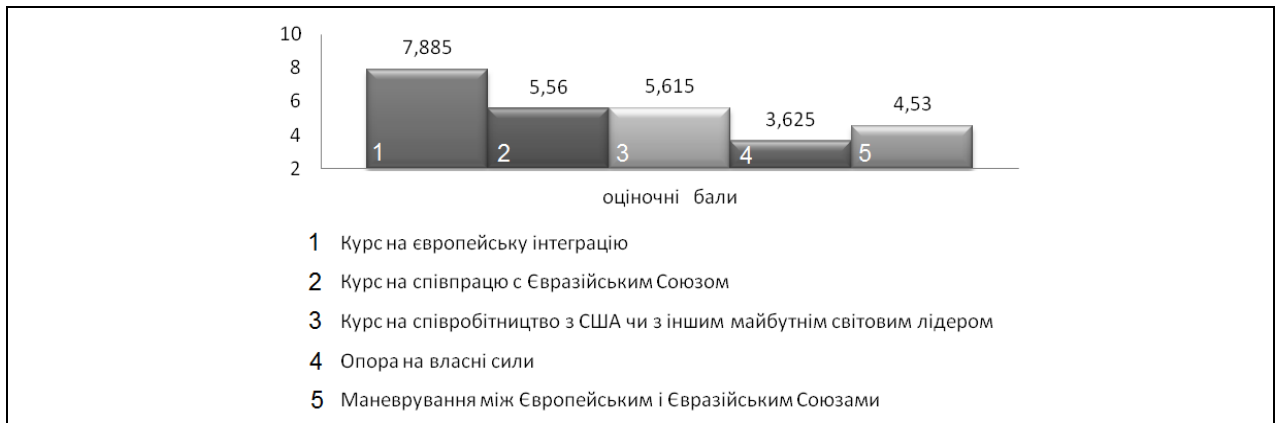
Основним форматом інвестиційного співробітництва між Україною та ЄС є взаємодія нашої держави з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ). Кредитний портфель ЄІБ в Україні складається з шести інвестиційних проектів. Пріоритетними сферами кредитної діяльності ЄІБ в Україні є модернізація транспортної та енергетичної інфраструктури, підвищення рівня енергоефективності економіки України, зміцнення рівня захисту навколишнього середовища, реформування системи освіти, а також кредитна підтримка приватного ділового сектору України [10]. ЄІБ готовий надавати підтримку Україні в модернізації її газотранспортної системи (ГТС). 21

вересня 2012 р. у Брюсселі була підписана Угода між ЄІБ та Міненергівугілля України про кредитне фінансування на суму 150 млн. євро програми модернізації Дніпровського гідроенергетичного каскаду. Відбір потенційних інвестиційних проєктів у сфері транспортної інфраструктури проводиться ЄІБ та українською стороною відповідно до пріоритетів транспортного співробітництва між ЄС та країнами-учасницями ініціативи ЄС «Східне партнерство». Узгодження цих пріоритетів відбувається в рамках роботи Транспортної панелі «Східного партнерства». Діалог щодо визначення пріоритетних сфер та потенційних проєктів ведеться з Міністерством екології та природних ресурсів України. Пріоритетами фінансування у сфері муніципальної інфраструктури можуть стати проєкти в сферах водопостачання та водовідводу, опалення та енергозбереження в громадських будівлях та утилізації твердих відходів. Беручи до уваги велике міжнародне значення підтримання на належному рівні природоохоронних заходів у регіоні дельти Дунаю, розвитку міжнародного економічного співробітництва та модернізації транспортної інфраструктури в цьому регіоні, ЄІБ готовий надавати фінансову підтримку реалізації відповідних інвестиційних проєктів у регіонах України, які входять в дельту Дунаю (придунайські райони Одеської області). У 2009 році мандат ЄІБ на діяльність в Україні був поширений на розвиток приватного сектора. Така діяльність здійснюється переважно через довгострокове кредитне фінансування, яке проводиться через відібрані ЄІБ українські комерційні банки [10].

У щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році» зазначено, що продовжується адаптація національних технічних регламентів до законодавства ЄС, а також здійснюються заходи щодо гармонізації національних стандартів з міжнародними та європейськими стандартами у пріоритетних галузях економіки [11, с. 39]. У Посланні ведеться мова про те, що Україна має прямувати до збалансованого розвитку промисловості з поступовим збільшенням частки високотехнологічної, інноваційної продукції. Необхідність зазначених кроків диктується не лише вимогами прискорення економічного зростання України, а й перспективами щодо створення зонивільної торгівлі з Європейським Союзом. У Посланні зазначається, що Україна зможе скористатися перевагами вільної торгівлі з країнами ЄС лише у випадку гармонізації національних стандартів виробництва та реалізації промислової продукції згідно зі стандартами Європейського Союзу [11, с. 56]. «Сьогодні Україна, яка визначилася зі стратегічними орієнтирами свого розвитку та кінцевою метою європейської інтеграції, розглядає участь у реалізації Європейського проєкту з його орієнтованістю на безпеку та процвітання всієї Європи як найважливіший зовнішньополітичний пріоритет», - таку думку у Посланні висловлює Президент України В. Янукович.

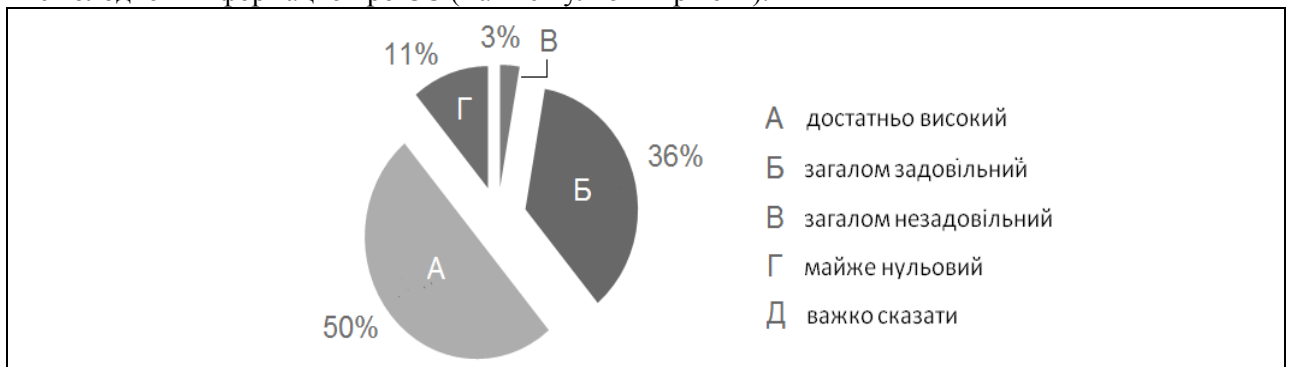
**Експертні оцінки: результати дослідження.** У рамках дослідження автори статті вивчили думку експертів щодо основних проблем та перспектив Європейської інтеграції України та отримали інформацію стосовно їх ставлення до євроінтеграції, а також спектру очікуваних змін внаслідок вступу України до Європейського Союзу. Для з'ясування експертної думки був використаний метод анкетування – один з найпоширеніших методів отримання первинної інформації. Анкета, яка була поширена серед експертів, містила 25 запитань. В анкетуванні прийняло участь 36 експертів, які є фахівцями з проблематики міжнародних відносин.

Більшість експертів висловились за те, щоб Україна продовжила підтримувати курс на євроінтеграцію (7,8 бали). Приблизно однакова кількість експертів вбачають необхідність співпраці з США або іншим світовим лідером та збереження курсу на співробітництво з ЄС. Маневрування між ЄС та Євразійським Союзом підтримало трохи менше респондентів (4,5 бали). Майже не розцінюють експерти варіант з опорою на власні сили (3,6 балів), адже це є один з катастрофічних варіантів розвитку подій для України.



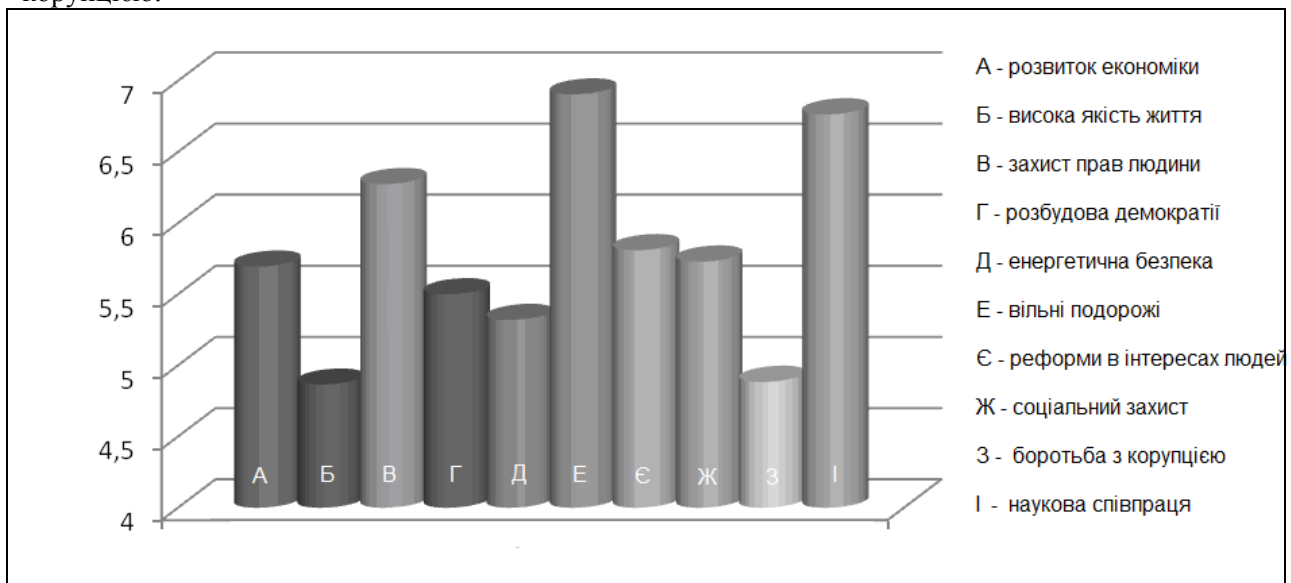
**Рис. 1. Зовнішньополітична та цивілізаційна орієнтація України в коротко- і довгостроковій перспективі (згідно з думкою експертів)**

Половина експертів (50%) вважають, що рівень поінформованості українців про ЄС можна охарактеризувати як загалом незадовільний, водночас, 36% опитаних констатують загалом задовільний рівень володіння українцями інформацією щодо ЄС. Достатній рівень поінформованості українців підтвердили тільки 3% опитаних, а 11% вважають, що українці зовсім не володіють інформацією про ЄС (майже нульовий рівень).



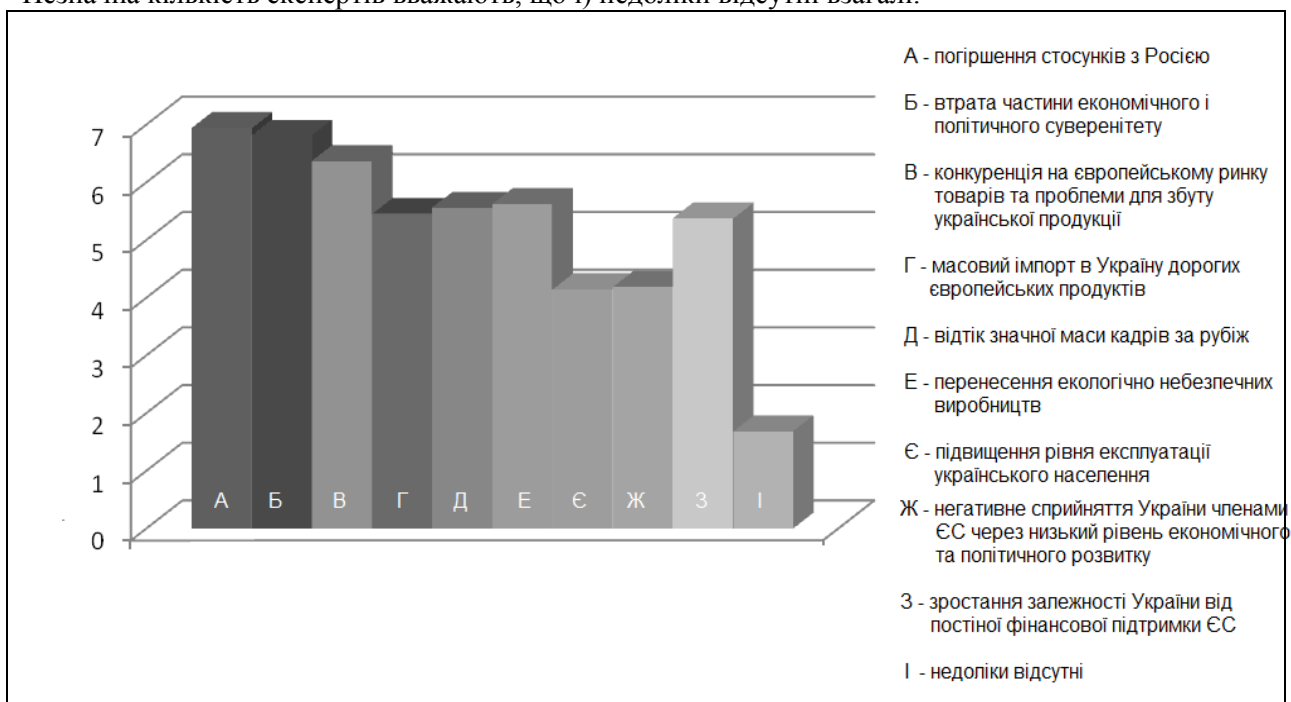
**Рис. 2. Оцінка рівня поінформованості населення України про ЄС (згідно з думкою експертів)**

Більшість опитаних експертів в якості можливих позитивних зрушень внаслідок вступу України в ЄС визначили: е) можливість вільно подорожувати, і) наукову співпрацю – гранти, стипендіальні програми та в) захист прав людини. Менша, але майже однакова кількість експертів зазначили, що серед позитивних наслідків, зокрема, будуть наступні: а) розвиток економіки, є) реформи в інтересах людей та ж) соціальний захист. Найменшу кількість експертних голосів отримали такі імовірні позитивні зрушення, як: б) висока якість життя та з) співпраця у боротьбі з корупцією.



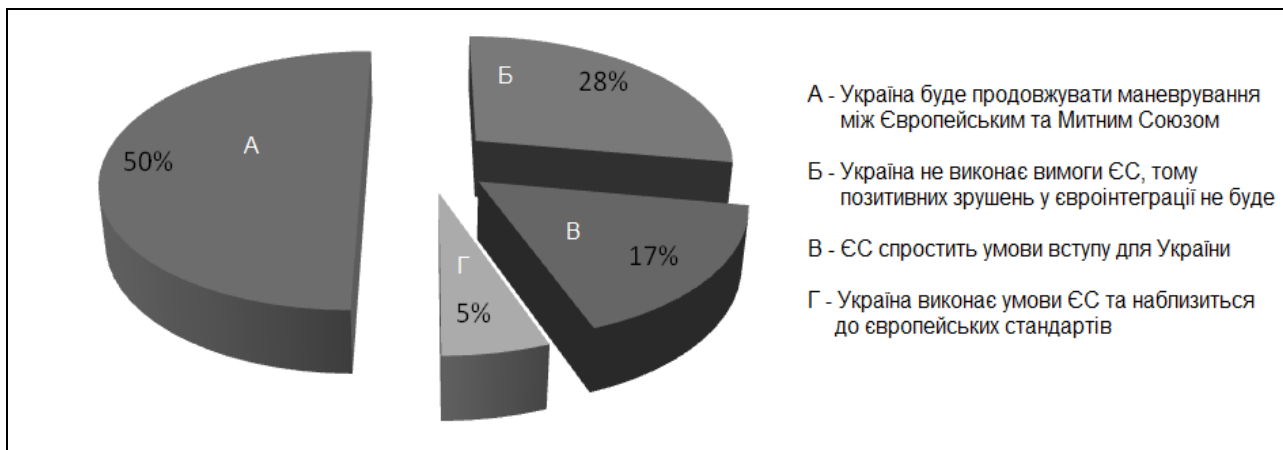
**Рис. 3. Аналіз можливих позитивних результатів європейської інтеграції України (згідно з думкою експертів)**

Погіршення стосунків з Росією (а), б) втрата частини економічного і політичного суверенітету, оскільки певні рішення і керуючі впливи будуть здійснювати органи ЄС, та в) конкуренція на європейському ринку продовольчих і промислових товарів, що створить проблеми для збуту української продукції, більшістю експертів визначені як найвірогідніші негативні аспекти співпраці України з ЄС. Приблизно однакова кількість респондентів погодились у думці, що можливими загрозами внаслідок інтеграції України в ЄС є наступні: г) масове імпортування в Україну дорогих європейських продуктів; д) нестача спеціалістів і кваліфікованої робочої сили; е) перенесення екологічно небезпечних виробництв; з) зростання залежності України від постійної фінансової підтримки ЄС. Експерти не надали великого значення таким факторам ризику, як: є) підвищення рівня експлуатації українського населення та ж) поширення негативного сприйняття України країнами-членами ЄС внаслідок низького рівня її економічного та політичного розвитку. Незначна кількість експертів вважають, що і) недоліки відсутні взагалі.



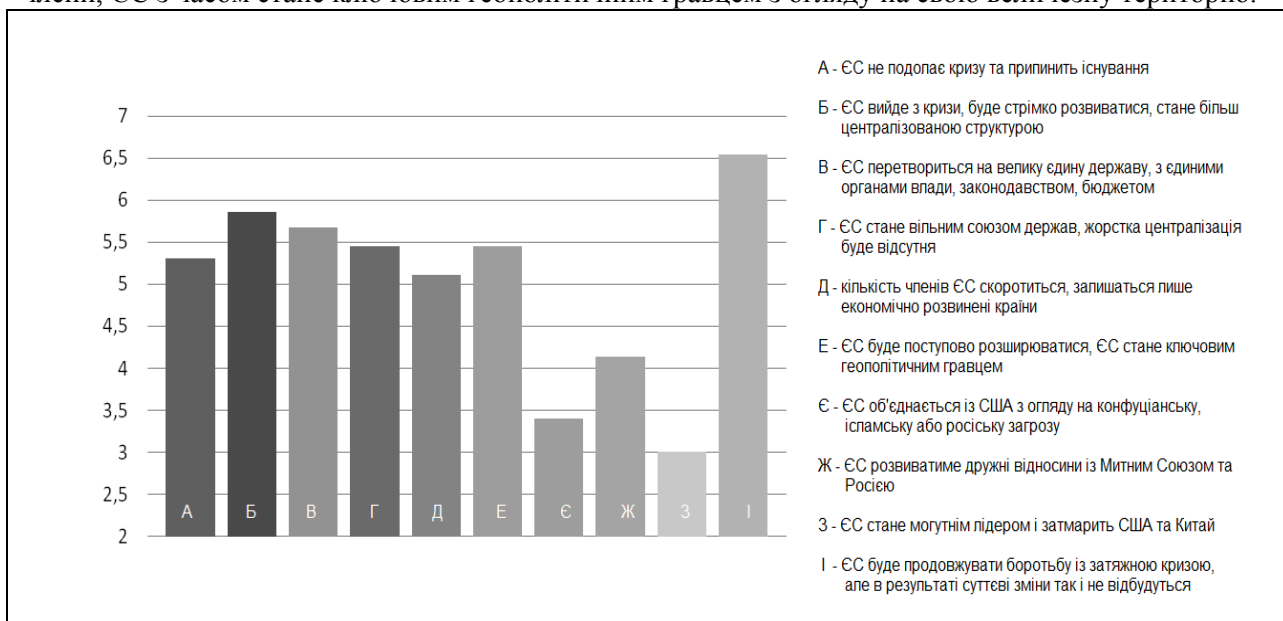
**Рис. 4. Оцінка негативних аспектів співпраці з ЄС, які виступають найбільшою загрозою для України (згідно з думкою експертів)**

50% опитаних вважають, що Україна буде продовжувати безсистемне маневрування між двома регіональними об'єднаннями – МС і ЄС, не намагаючись приєднатися до жодного. 28% респондентів відповіли що, наразі влада країни не хоче і не може виконувати вимоги ЄС, тому Україні не вдасться добитися позитивних зрушень в даному напрямку. 17% експертів схиляються до думки про те, що ЄС, скоріше за все, спростить умови вступу України до Союзу, аби розширити свій вплив на Схід і не допустити домінування інших суб'єктів міжнародних відносин. Найоптимістичнішої думки виявились всього лише 5% питаних експертів, які вважають, що Україна виконає вимоги ЄС, докладе реальних зусиль для наближення до європейських стандартів.



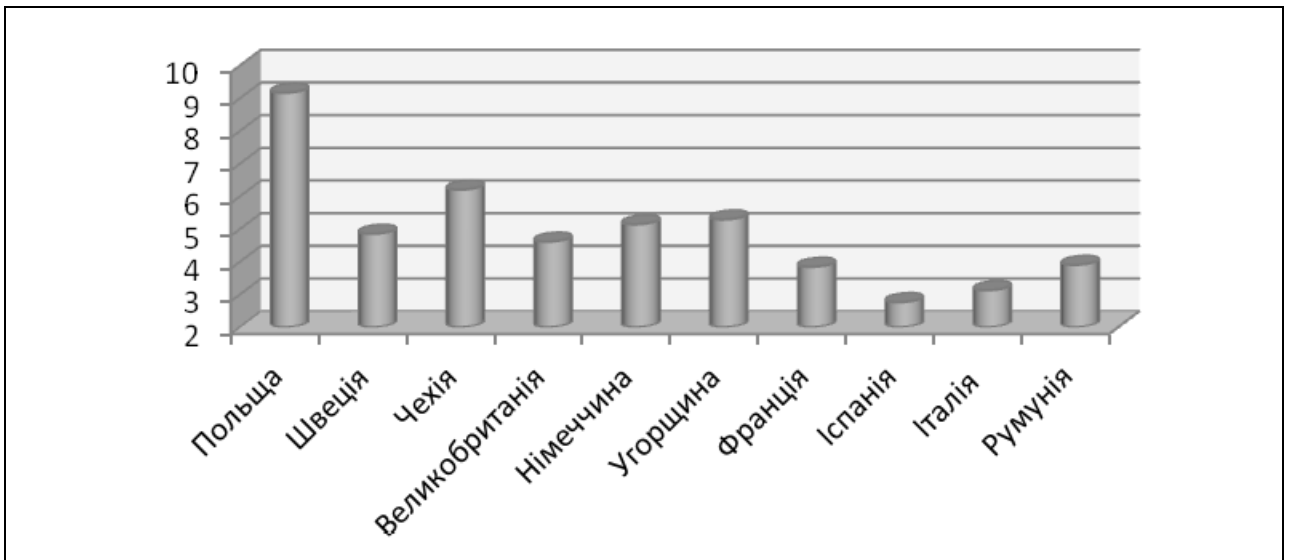
**Рис. 5. Оцінка ймовірних зрушень у відносинах Україна – ЄС, яких можна очікувати у найближчому майбутньому (згідно з думкою експертів)**

Більшість експертів схилились до думки, що в майбутньому і) ЄС буде продовжувати боротьбу із затяжною кризою, але в результаті суттєві зміни так і не відбудуться. Трохи менша, але приблизно однакова кількість експертів вважають, що в майбутньому на ЄС чекає наступне: б) ЄС найближчим часом із кризи вийде і буде стрімко розвиватися, стане більш централізованою структурою; в) ЄС в майбутньому перетвориться на єдину велику державу з єдиними органами влади, законодавством, бюджетом; г) ЄС стане вільним союзом держав, який триматиметься на спільних принципах демократії, пріоритету правової держави і ринкової економіки. Жорстка централізація буде відсутня; є) ЄС об'єднається із США з огляду на конфуціанську/ісламську/російську загрозу; а) ЄС не вдасться подолати кризу, об'єднання припинить своє існування. Окрім того, значна кількість експертів вважає, що д) кількість членів ЄС значно скоротиться, залишаться лише економічно розвинені країни, таким чином він утримається на плаву, трохи менша, що - ж) ЄС розвиватиме і поглиблюватиме дружні зв'язки із Митним Союзом та Росією. Незначна кількість респондентів припускають, що з) ЄС досягне значного рівня розвитку, стане світовим лідером і своєю могутністю затмарить навіть США і Китай, або е) ЄС буде поступово розширюватися, до об'єднання приєднуюватимуться все нові і нові члени, ЄС з часом стане ключовим геополітичним гравцем з огляду на свою величезну територію.



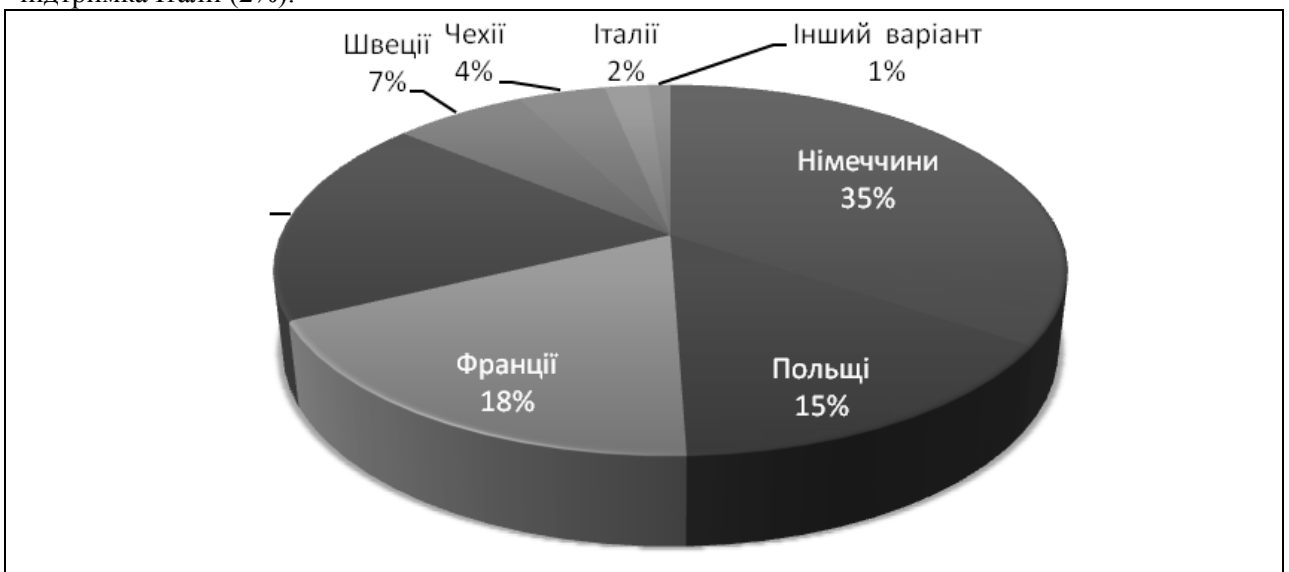
**Рис. 6. Прогнозування майбутнього ЄС в найближчі 5-10 років (згідно з думкою експертів)**

На думку експертів, найбільше Україні в її європейських устремліннях допомагає Польща та Чехія. Приблизно однакову кількість голосів отримали Угорщина та Німеччина. На п'ятому місці знаходиться Швеція. Цікаво, що Великобританія, попри усі її зусилля, обіймає лише 6 позицію. Найменше, на думку респондентів, допомагає Іспанія.



**Рис. 7. Оцінка допомоги окремих країн ЄС в євроінтеграційних процесах України (згідно з думкою експертів)**

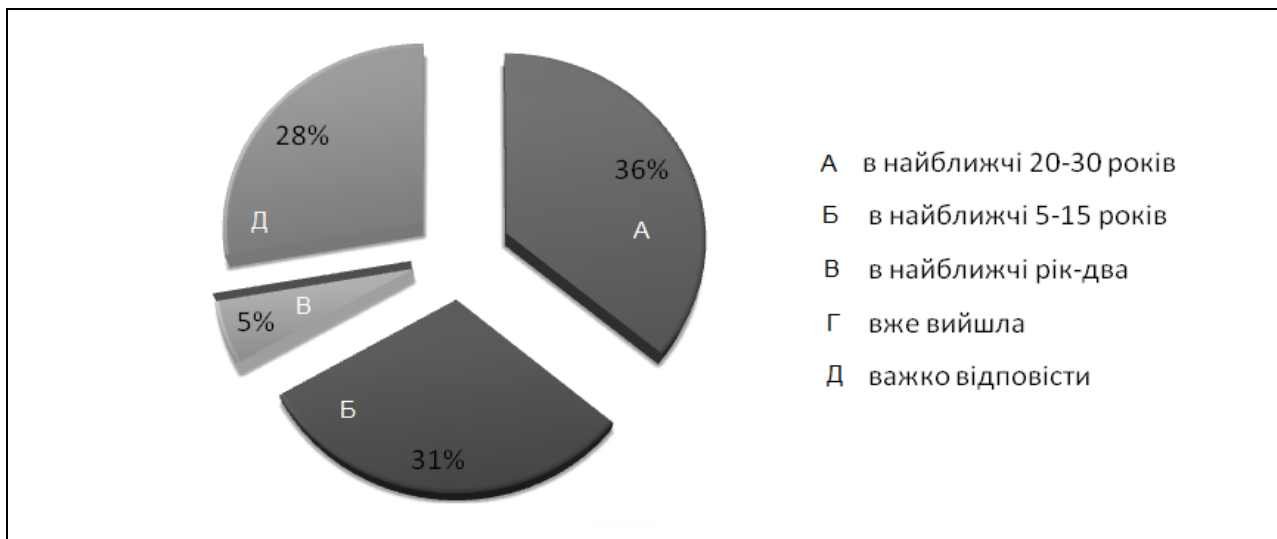
35% опитаних експертів віддали перевагу Німеччині як країні, чия підтримка є найважливішою для України в процесі євроінтеграції. Однакову кількість голосів (18%) отримали Великобританія та Франція. Такі результати є досить прогнозованими, адже саме ці країни мають найбільший вплив в ЄС. Дещо менше (15%) отримала Польща, чия підтримка наразі є важливою з огляду на її головування в Раді ЄС. Найменш важливою серед запропонованих країн видалась підтримка Італії (2%).



**Рис. 8. Оцінка ролі держав ЄС, підтримка яких може виявитись найважливішою у процесі євроінтеграції України (згідно з думкою експертів)**

36% експертів погоджуються з тим, що в найближчі 20-30 років Україна, за умови вибору євроінтеграційного вектору, зможе вийти на рівень країн нових членів ЄС (представників ЦСЄ), 31% опитаних вважають, що Україні для цього знадобиться 5-15 років, 28% обрали варіант «важко відповісти», а 5% схиляються до думки, що державі знадобиться лише рік-два, аби вийти на рівень країн нових членів ЄС (представників ЦСЄ). Жоден з опитаних не вважає, що Україна вже наблизилась до рівня економічного розвитку вище зазначених країн.





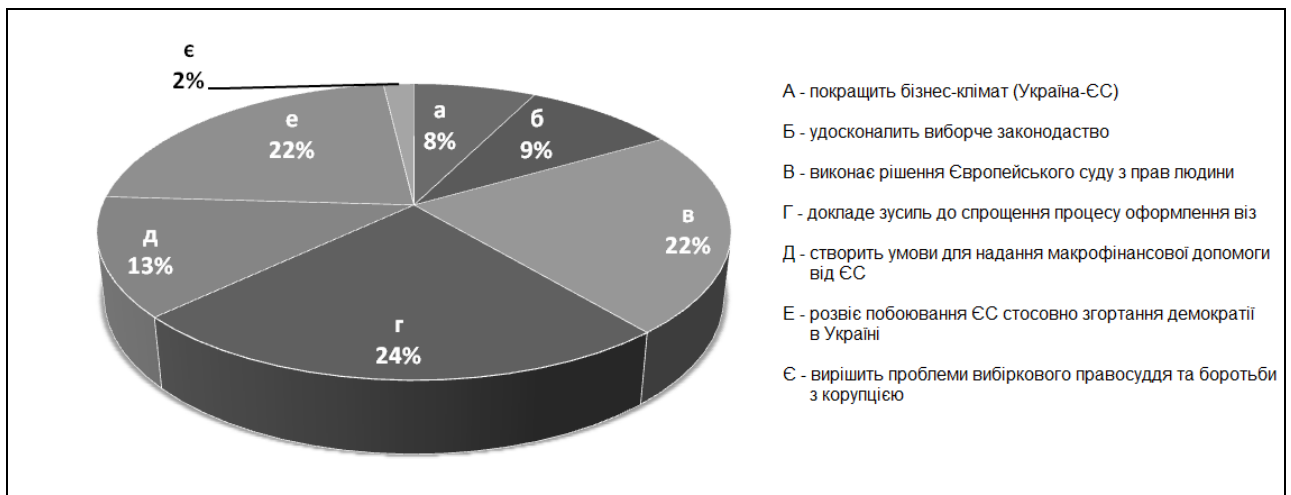
**Рис. 9. Оцінка термінів виходу України на рівень економічного розвитку країн-нових членів ЄС, за умови збереження євроінтеграційного напрямку (представників ЦСЄ) (згідно з думкою експертів)**

Щодо питання енергетичної безпеки, 40% опитаних вважають, що інтеграція до ЄС надасть змогу Україні отримати доступ до енергетичних ресурсів по прийнятним для України європейським цінам. 33% респондентів схиляються до того, що Європа сприятиме більшій енергетичній незалежності України і диверсифікації джерел енергопостачання. 15% і 12% відповідно вважають, що дане питання взагалі не вирішиться за жодних обставин або що ситуація з енергетичною безпекою України у разі вступу до ЄС лише погіршиться.



**Рис. 10. Аналіз шляхів вирішення питання енергетичної безпеки в умовах асоціації з ЄС (згідно з думкою експертів)**

24% експертів вважають, що перш за все для пришвидшення процесу євроінтеграції Україна докладе зусиль для спрощення візового режиму, що наразі ми і спостерігаємо. Зокрема, 18 квітня 2013 року Європарламент дав згоду на набуття чинності так званої посиленої Угоди про лібералізацію візового режиму. Ця Угода замінює попередню і значно розширює коло осіб, яким буде видаватися віза до ЄС, вводить багаторічні візи для громадян і спрощує процедуру отримання шенгенських віз. Однакова кількість опитаних (22%) вважають, що першочергово Україна виконає рішення Європейського суду з прав людини та розвіє побоювання ЄС стосовно згорання демократії в державі. 13% респондентів в якості першочергових кроків України на зустріч власним євроінтеграційним устремлінням обрали створення умов для надання державі Європейським Союзом макрофінансової допомоги. Найменша кількість респондентів (2%) вірять у те, що Україна в найближчому майбутньому вирішить проблеми вибіркового правосуддя та боротьби з корупцією.



**Рис. 11. Аналіз імовірних кроків України в найближчому майбутньому задля прискорення процесів євроінтеграції (згідно з думкою експертів)**

**Сценарії розвитку відносин між Україною та ЄС.** Згідно класичним визначенням Г. Кана і О. Хелмера сценарій - це неформалізований багатоальтернативний прогноз, який описує найбільш ймовірну, гіпотетичну послідовність подій майбутнього і визначає як, крок за кроком, майбутній стан соціально-економічної системи виникає з її існуючого стану. Побудова сценаріїв щодо перспектив розвитку відносин між Україною та ЄС набуває все більшої важливості. На сьогодні існує спектр альтернатив щодо майбутньої участі України в інтеграційних об'єднаннях. Побудовою сценаріїв щодо розвитку відносин України та ЄС займаються такі науково-аналітичні установи як Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, Інститут світової політики.

Інститут світової політики обрав для розробки сценаріїв метод експертних оцінок. У 2012 р. установою було проведено опитування європейських експертів із проханням визначити нинішню температуру у відносинах між Україною і ЄС та спрогнозувати її зміни після виборів. Загалом в опитуванні взяли участь 24 експерти. Публікація, де викладені сценарії, має назву «Три сценарії розвитку відносин Україна-ЄС після виборів-2012».

За негативним сценарієм в Україні спостерігатимуться наступні тенденції у відносинах з ЄС: 1.) замороження контактів на найвищому рівні на невизначений період; 2.) запровадження санкцій (всеохоплюючих або цільових); 3.) міжнародна ізоляція України загалом. Даний сценарій є вірогідним з огляду на такі проблеми як: 1.) розгін демонстрацій із залученням збройних сил чи силових відомств; 2.) вибіркоче правосуддя, зростання загрози фізичної розправи над Ю. Тимошенко, що негативно впливає на репутацію України в ЄС; 3.) «масова купівля депутатів», перебіжки депутатів від однієї політичної сили до іншої [12].

Згідно зі сценарієм «Статус-кво» у майбутньому матимуть місце наступні процеси:

- 1.) процес ратифікації Угоди про асоціацію відкладатиметься на невизначений період;
- 2.) Європейський Союз знову й знову буде звертати увагу на порушення демократичних стандартів, що матимуть місце в Україні;
- 3.) українська влада й надалі продовжуватиме запевняти Брюссель у відданості європейській інтеграції та верховенству права.

В цілому, статус-кво у відносинах між Україною та ЄС стане своєрідною зоною комфорту, за рамки якої, скоріше за все, не наважаться вийти ані функціонери Євросоюзу, ані лідери держав-членів, ані українське керівництво [12].

Оптимістичний сценарій пов'язаний з ймовірним прогресом у трьох секторах: значна швидкість загальних реформ, проведення виборів з дотриманням демократичних стандартів і розв'язання проблем, пов'язаних із вибіркоким правосуддям (зокрема визволення Ю. Тимошенко).

Згідно з думкою експертів, найбільш вірогідним сценарієм є збереження статусу-кво – 67% експертів із аналітичних центрів країн ЄС не вірять в те, що відносини між Україною та ЄС зміняться після парламентських виборів [12].

Згідно з думкою експертів, найбільш вірогідним сценарієм є збереження статусу-кво – 67% експертів із аналітичних центрів країн ЄС не вірять в те, що відносини між Україною та ЄС зміняться після парламентських виборів.

Національним інститутом стратегічних досліджень запропоновано 3 можливі варіанти розвитку подій усередині ЄС і названо пов'язані з ними варіанти подальшої поведінки України:

1.) ЄС продовжуватиме рухатися у бік подальшої централізації, до якої ніби-то об'єктивно підштовхує закладена в основу європейського проекту логіка інтеграції (навіть якщо цей рух доведеться тимчасово уповільнити);

2.) цю тенденцію буде змінено, і гору візьмуть дезінтеграційні тенденції, які, зрештою, за певних умов, можуть призвести до розпаду ЄС і ліквідації політичного проекту об'єднаної Європи;

3.) нарешті, не виключеним є і проміжний варіант з коливаннями доцентрових і відцентрових процесів і поверненням до ідеї принципово нежорсткої моделі проекту європейського об'єднання [13, с. 111].

У разі розвитку подій за сценарієм 1 очікується тимчасове уповільнення інтеграційних процесів і процесу розширення, але ЄС буде дотримуватись обраного напряму політичного розвитку. Отже, не припинятимуться спроби реалізації Європейської політики сусідства, об'єктом якої є Україна. Цей сценарій у його граничному, а не пом'якшеному варіанті, виглядає найменш оптимістичним як з погляду самого ЄС, якому, зрештою, загрожуватиме політична та економічна стагнація, так і з погляду України, для якої євроінтеграційні перспективи у вигляді набуття повноправного членства можуть втратити актуальність, по-перше, через повну невизначеність хронологічних меж цього процесу, а по-друге, через втрату привабливості ЄС як мети інтеграційного руху. Водночас на сьогодні цей сценарій виглядає і як найбільш реальний.

У кінцевому підсумку цей варіант розвитку подій міг би призвести до дезінтеграції ЄС (сценарій 2), про що говорять деякі західні експерти, підкреслюючи, що Лісабонська угода не містить нового бачення ЄС та його ролі у світі, а відповіді на головні виклики та загрози ХХІ ст. (міжнародний тероризм, збільшення розриву між багатими та бідними країнами, загрози, пов'язані з економічним та екологічним виснаженням) неможливо лише застосуванням інституційних та ідеологічних механізмів.

Ще один можливий варіант розвитку подій (3) – часткова політична децентралізація. Внаслідок цього перевагу отримає не жорстко об'єднавча модель ЄС, а більш м'яка та гнучкіша форма інтеграції, яка у принципі може сприяти пошуку нових варіантів активного залучення до співпраці країн, що перебувають за межами ЄС. Приблизницю цього варіанта традиційно виступає Великобританія. Враховуючи, що нині всередині ЄС відбувається перерозподіл сил, пов'язаний, зокрема, з активізацією політики Франції, підсиленням ролі Великобританії, а також Німеччини та Польщі, знов підвищується роль трансатлантичних зв'язків. Водночас у цих країн немає спільного бачення майбутнього ЄС щодо його розширення – наприклад, Франція виступає за обмеження цього процесу, зокрема за рахунок виключення Туреччини, і цілковито не сприймає європейських перспектив України, не кажучи вже про Грузію. Натомість деякі представники Британії бачать цей процес по-іншому і вважають, що Україні не слід відмовляти в перспективі членства.

Висновком до наданих сценаріїв є те, що у розв'язанні ключового питання євроінтеграційної стратегії України – перспективи членства України в ЄС – зберігається невизначеність. Представники ЄС обмежуються загальними твердженнями про те, що ані Україна, ані ЄС наразі не готові до цього, уникають будь-яких зобов'язань перед Україною, пропонуючи лише партнерство на засадах Європейської політики сусідства.

Результати аналізу експертної думки дозволяють авторам статті зробити важливе доповнення до вищезазначених сценаріїв шляхом представлення майбутніх тенденцій розвитку відносин між ЄС та Україною. Ці тенденції, на думку авторів роботи, є наступними:

- спостерігатиметься подальша невизначеність дій України щодо вибору вектору інтеграції, Україна буде продовжувати безсистемне маневрування між двома регіональними об'єднаннями – МС і ЄС;

- в майбутньому ЄС буде продовжувати боротьбу із затяжною кризою, але в результаті суттєві зміни так і не відбудуться, є також ймовірність того, що у ближчі 5-10 років ЄС значно скоротиться, в його складі залишаться лише розвинені країни;

- існує низька ймовірність швидкого приєднання України до ЄС, адже оцінити часові рамки набуття Україною членства в ЄС дуже важко, скоріш за все, Україна набуде членства в ЄС у далекому майбутньому;

- вихід України на рівень економічно розвинутих країн-членів ЄС буде довготривалим, Україні знадобиться 20-30 років для того, щоб вийти на рівень країн нових членів ЄС (представників ЦСЄ);

- у разі проведення референдуму щодо вступу України в ЄС населення України б виявило неповну готовність до підтримки євроінтеграції України, проте, такі заходи як, наприклад, впровадження безвізового режиму може значно підвищити імідж ЄС серед громадян України.

Можемо зазначити, що питання курсу України на євроінтеграцію залишається, як і раніше, надзвичайно актуальним і болючим. Не зважаючи на офіційне проголошення українським законодавством зазначеного напрямку розвитку двосторонніх відносин, формального прагнення нашої держави до демократичних перетворень та рівня економічного розвитку держав-членів ЄС, зрушення відбуваються доволі повільно. Позитивним кроком на шляху вирішення проблеми вибіркового правосуддя, як однієї з фундаментальних вимог Європи, можемо назвати звільнення Юрія Луценка. Але одночасно варто зазначити, що наразі не очікується помилування Юлії Тимошенко, чому влада знаходить цілу низку пояснень. На певне «потепління» у відносинах Україна-ЄС вказують зрушення в енергетичній сфері, зокрема, вдалі поставки газу з Угорщини і Польщі, об'єм яких, сподіваємося, буде лише збільшуватися.

**Висновки.** Потреба у розробці інтеграційної стратегії України була спричинена прагненням нашої держави відповідати вимогам сучасної світової економічної і політичної системи, а також пошуком додаткових засобів протидії загрозам у сфері міжнародної безпеки. Специфічне геополітичне положення та історія тривалого співробітництва з європейськими країнами зумовлюють зацікавленість України в активній участі в інтеграційних процесах на європейському континенті. Таким чином, на сьогодні євроінтеграція офіційно проголошена ключовим пріоритетом зовнішньої політики України. Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентної спроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки.

На законодавчому рівні основними документами, що регулюють відносини України з ЄС є Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС та його державами-членами від 14 червня 1994 р. та План дій Україна-ЄС від 2005 р.. 30 березня 2012 р. на рівні глав переговорних делегацій відбулося парафування Угоди про асоціацію. Готується низка рішень, які формують нове законодавче поле України, більш наближених до європейських стандартів. Продовжуються консультації з підготовки Угоди про асоціацію з ЄС, складовою якої є зона вільної торгівлі з Євросоюзом.

Основними напрямками співробітництва між Україною та ЄС є енергетика, торгівля та інвестиції, юстиція та внутрішні справи, наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу, охорона навколишнього середовища, транспортна сфера, транскордонне співробітництво, співпраця у сфері науки, технологій та космосу. Одним з важливих питань двостороннього співробітництва між Україною та ЄС виступає також лібералізація візового режиму. 18 квітня 2013 року Європарламент дав згоду на набуття чинності посиленої Угоди про лібералізацію візового режиму.

Згідно з результатами з'ясування експертної думки, можна визначити, що існують певні перешкоди на шляху поглиблення інтеграційних процесів між Україною та Європейським Союзом. По-перше, це низький рівень поінформованості громадян про перспективи членства України в ЄС, населення України має рівень поінформованості нижче середнього в питаннях Україна-ЄС. По-друге, сумніви стосовно того, що євроінтеграція матиме вигоду для всього населення України. На думку 26% експертів, інтеграція України в ЄС є найбільш вигідною для країн-членів ЄС, які хочуть підвищити свій геополітичний вплив і використовувати ресурси України у своїх інтересах. По-третє, проблемою виступає замкненість України між вимогами Європейського Союзу та Росії. Основним недоліком співпраці України з ЄС експерти вважають високу ймовірність погіршення стосунків з Росією. 53% експертів схиляються до думки, що зближення України з Митним Союзом обмежить її суверенітет, підірве зовнішньоекономічну діяльність та унеможливить співпрацю України з ЄС. По-четверте, в населення є занепокоєність щодо конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку та еміграція робочої сили. Так, 24% експертів вважають, що внаслідок поглиблення співпраці з ЄС Україні загрожуватиме висока конкуренція на європейському ринку продовольчих і промислових товарів, що залишить українську продукцію без шансів, та відтік значної маси кваліфікованих кадрів за кордон. По-п'яте, на сьогодні наріжний камінь розвитку відносин Україна-ЄС – це вибіркоче правосуддя та корупція. Більшість опитаних експертів (41%) вважають, що проблема вибіркового правосуддя вплине і навіть дуже погіршить відносини, проте ЄС від України не «відвернеться», натомість акцентуватиме увагу на інших важливих питаннях співпраці. Лише 2% серед експертів

вірять у те, що Україна в найближчому майбутньому вирішить проблеми вибіркового правосуддя та боротьби з корупцією. 24% серед експертів, зазначили, що боротьба з корупцією та організованою злочинністю стануть вимогою, яку буде важко задовольнити Україні.

Існує ряд значних перспектив, з якими пов'язано членство України в Європейському Союзі. Більшість опитаних експертів в якості можливих позитивних зрушень внаслідок вступу України в ЄС визначили: можливість вільно подорожувати, наукову співпрацю (гранти, стипендіальні програми), захист прав людини. Серед найбільш необхідних статей фінансування проектів, профінансованих ЄС в Україні, опитані експерти визначили проекти, спрямовані на збільшення впливу громадянського суспільства на рівень життя людей та його підвищення до європейських стандартів; захист прав людини, зокрема, у випадку факту наявності несправедливих судових рішень та насилля з боку пенітенціарних установ, а також підтримка соціально незахищених сімей та дітей. Більш того, згідно з думкою експертів, є висока ймовірність вирішення питання енергетичної безпеки на користь України. Так, 40% опитаних експертів вважають, що інтеграція до ЄС надасть змогу Україні отримати доступ до енергетичних ресурсів по прийнятним для України європейським цінам. Питання енергетичної безпеки, на думку 43% пересічних громадян, вирішиться саме завдяки інтеграції України в ЄС. Головним напрямком співробітництва України з ЄС більшість експертів визнали торгівлю та інвестиції, трохи менша кількість респондентів обрали сферу енергетики та транскордонне співробітництво.

Завдяки проведеному опитуванню було виявлено, що сьогодні мають місце вже існуючі передумови, які є необхідними для подальшого розвитку стосунків між ЄС та Україною. Серед них можна виокремити наступні: наявність політичних сил, що підтримують євроінтеграцію України (на думку більшості респондентів, такими партіями є ВО «Батьківщина» та партія «Удар» на чолі з Віталієм Кличко); надання допомоги євроінтеграційним процесам України з боку країн ЄС (на думку респондентів, найбільше Україні в її європейських устремліннях допомагає Польща; експерти (35%), також наголошують на важливості підтримки з боку Німеччини); зацікавленість у євроінтеграції певних верств населення (43% опитаних експертів зійшлися на думці про те, що найбільш зацікавленими у євроінтеграції України в ЄС є провладні кола, бізнес-еліта та опозиція); готовність України до позитивних зрушень у процесі лібералізації візового режиму (24% експертів вважають, що перш за все для пришвидшення процесу євроінтеграції Україна докладе зусиль для спрощення візового режиму).

Подані в доповіді сценарії мають право на існування, але будемо вірити, що Україні вдасться в недалекому майбутньому стати повноцінною європейською державою, модернізувати свою економіку, законодавчий, соціальний і політичний сектори, беручи до уваги успішну практику передових країн ЄС.

#### ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Договірні-правова співробітництва Україна-ЄС. [Електронний ресурс] Представництво України при Європейському Союзі, ВР України, Комітет з питань європейської інтеграції, 27.02.2013. - Режим доступу: [http://comeuoint.rada.gov.ua/komevoint/control/uk/publish/article?jsessionid=653A3AA11F0E0A3ED760591CBC45D1A8?art\\_id=55176&cat\\_id=47123](http://comeuoint.rada.gov.ua/komevoint/control/uk/publish/article?jsessionid=653A3AA11F0E0A3ED760591CBC45D1A8?art_id=55176&cat_id=47123).
2. Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 березня 2013 року «Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України». [Електронний ресурс] ВР України, 12.03.2013. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/127/2013>.
3. Янукович підписав закон між Україною і ЄС про спрощення оформлення віз [Електронний ресурс] // Finance.UA, 08.04.2013. - Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~1/2013/04/08/299978>.
4. Прийняття Верховною Радою чергового пакету законів наближає Україну та ЄС до підписання Угоди про асоціацію - Андрій Ключев [Електронний ресурс] // РНБО України, 14.05.2013. - Режим доступу: <http://www.rnbo.gov.ua/news/1473.html>.
5. ЄС радить Україні змінити закон про держзакупівлі [Електронний ресурс] // РБК Україна, 16.05.2013. - Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/top/economic/es-sovetuet-ukraine-izmenit-zakon-o-goszakupkah-16052013141500>.
6. Венеціанська комісія повинна обнародувати свої висновки щодо змін до Конституції в частині системи виборчого законодавства України в лютому [Електронний ресурс] // Ракурс.ua, 16.05.2013. - Режим доступу: <http://racurs.ua/news/10845-venecianskaya-komissiya-ocenit-izbiratelnoe-zakonodatelstvo-ukrainy-v-iyune>.
7. Венеціанська комісія оприлюднить висновки щодо змін до Конституції в частині системи судоустрою у червні [Електронний ресурс] // Укрінформ, 21.05.2013. - Режим доступу: [http://www.ukrinform.ua/ukr/news/venetsianska\\_komisiya\\_opriljudnit\\_visnovki\\_shchodo\\_zmin\\_do\\_konstitutsii\\_v\\_chastini\\_sistemi\\_sudoustroyu\\_u\\_chervni\\_1828758](http://www.ukrinform.ua/ukr/news/venetsianska_komisiya_opriljudnit_visnovki_shchodo_zmin_do_konstitutsii_v_chastini_sistemi_sudoustroyu_u_chervni_1828758).
8. Савін С. Співпраця між Україною та ЄС в енергетичній сфері: здобутки та перспективи. – НІСД, 2008. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/april08/7.htm>.
9. Торгівля та інвестиції. [Електронний ресурс] // Урядовий портал, 2012. - Режим доступу: [http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3FshowHidden=1&art\\_id=244813671&cat\\_id=244813667&ctime=1324574541625](http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3FshowHidden=1&art_id=244813671&cat_id=244813667&ctime=1324574541625).

10. Інвестиційне співробітництво між Україною та ЄС. / [Електронний ресурс] / Постійне представництво України при ЮНЕСКО, 2013. - Режим доступу: <http://unesco.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ukr-eu-investment>.
11. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне П'яте послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2013. – С. 39, 56.
12. Три сценарії розвитку відносин Україна-ЄС після виборів-2012. / [Електронний ресурс] // Інститут світової політики, 2012. - Режим доступу: [http://iwp.org.ua/img/tri\\_czenari\\_ukr.pdf](http://iwp.org.ua/img/tri_czenari_ukr.pdf).
13. Європейський проект та Україна : монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. – К. : НІСД, 2012. – с. 111-117.

**Гончаренко О. Н., Багачеренко А. А., Бакал Е. В., др.. Проблемы и перспективы европейской интеграции Украины / Национальный авиационный университет / Институт международных отношений**

*В статье исследуются тенденции и перспективы развития отношений Украины и ЕС с использованием современных методов экспертных оценок и сценарного анализа. Очерчиваются геополитические приоритеты интеграционной стратегии Украины, определяются законодательные аспекты отношений Украины и ЕС, анализируются основные направления сотрудничества Украины с ЕС.*

**Ключевые слова:** евроинтеграция, интеграция Украины, сценарии развития отношений Украина-ЕС.

**Honcharenko O. M., Bagaterenko A. O., Bacal E. V., etc. Problems and prospects of the European integration of Ukraine / National Aviation University / Institute of International Relations**

*The article examines trends and prospects for the development of relations between Ukraine and the EU, using modern methodology of expert assessments and scenario analysis. The authors outline the geopolitical priorities of Ukraine's integration strategy, define legal aspects of relations between Ukraine and the EU, analyze the main directions of cooperation between Ukraine and the EU.*

*Ukraine has specific geographic position and long history of cooperation with European countries. Today European integration is officially declared as the key priority of the Ukrainian foreign policy. A number of decisions on the new legal framework are being prepared closer to European standards. Consultations on the Association Agreement preparation with the EU are being continued.*

*Analyzing the results of the expert assessments, the authors identify obstacles in the deepening of integration processes between Ukraine and the EU such as low level of public awareness about the prospects of Ukraine's membership in the EU, doubts on benefit of European integration for the Ukrainians, Ukraine's wandering between the requirements of the EU and Russia, selective justice and corruption. However, there are also perspectives of Ukraine's membership in the EU. The majority of experts believe in improvements in such fields as free travelling, scientific cooperation (grants, scholarship programs), protection of human rights.*

*There are some pre-existing conditions for the European integration of Ukraine such as existing political forces that support the European choice of our state, interest in integration of certain groups of the Ukrainians, readiness of Ukraine at improving visa liberalization process.*

*Considering the scenarios of the EU-Ukraine relations, the authors focus on the following trends: further contradictions in choosing integration vector, pessimistic picture of the future of the EU, doubts on rapid progress of Ukraine's European integration, pessimistic thoughts about reaching the level of economically developed EU member countries by Ukraine. There are main prospects of Ukraine's European integration such as strengthening the stability of the democratic political system, modernization of the legal framework and transparency of national law, deepening culture of democracy and respect for human rights. But to achieve this, Ukraine should pass a long way of reforms and changes.*

**Keywords:** European integration, the integration of Ukraine, the scenarios the EU-Ukraine relations.